

WEG MET DE TIJD VAN VLAK EN STRAK

Tekst: Jan Willem Kommer
Fotografie: Henk van der Veen

Het Rijkeshofje wordt het wel genoemd, het Koningin Emmaplein in het Rotterdamse Scheepvaartkwartier. Niet zo gek, want rondom het pleintje staan 15 kapitale herenhuizen, eind 19e eeuw gebouwd in de rijke neorenaissancestijl. Aan de buitenkant zien ze er nog statig uit maar lang niet alle huizen hebben nog de originele plafond- en wanddecoraties. In een van de woningen is dat prachtige stucwerk recent allemaal teruggebracht. Ger Waanders Restauratie en Schuller Restauratiestukadoors sloegen de handen ineen om die enorme klus te klaren.

Acanthusbladeren van gips, geschroefd en geplakt op het gesneden hout van de schuifdeurkozijnen.

Voor de rijke Rotterdammers

Het zijn bepaald geen doorsnee woningen, daar aan het Koningin Emmaplein. De zeer statige herenhuizen zijn rond 1890 gebouwd voor Rotterdammers die goed geboerd hadden in de bedrijvige havenstad. Architect J.C. van Wijk maakte het ontwerp voor het plein en de woningen. Hij was een veelgevraagd architect in die periode en ontwierp onder meer de passages in Den Haag, Rotterdam en Zandvoort. Alleen die in de hofstad is nog te bewonderen.

Net als bij de drie overdekte winkelstraten hanteerde Van Wijk voor het Koningin Emmaplein de neorenaissancestijl. Die werd veel toegepast in de periode 1878 tot 1915. De neorenaissancestijl werd zelfs beschouwd als dé nationale bouwstijl van ons land. Zo'n eigen bouwstijl paste zeer bij het nationalisme dat Europa kenmerkte eind 19e eeuw. En het is dan ook niet verwonderlijk dat daar in ons land voor werd teruggegrepen

naar een bouwstijl uit een periode waarin het de Nederlanden zeer voor de wind ging, de renaissance uit de Gouden Eeuw. Aan het Koningin Emmaplein is goed te zien wat de vertaling van die rijke tijd naar 'moderne' bouwkunst opleverde. De herenhuizen hebben levendige gevels waarin baksteen wordt afgewisseld met spekbanden en cordonlijsten van natuursteen. Natuursteen is ook gebruikt voor de aanzet- en sluisstenen in de bogen boven de vensters en de pilasters en frontons bij de deuren. Cartouches, medaillons en smeedijzeren sierankers maken het beeld compleet.

Teveel voor een stukadoor alleen

De rijkdom van de gevels is met veel decoratieve stuclijsten en -ornamenten doorgezet in de woningen. Maar waar gevels doorgaans de origineelstaat behouden, is dat met zulk stucwerk vaak anders. In de tweede helft van de

Geen plafond in het herenhuis was hetzelfde.

Ik noem dat de tijd van vlak en strak

We hebben de trukendoos er helemaal voor moeten opentrekken

vorige eeuw was er weinig respect voor klassieke stucdecoraties, ze verdwenen bij bosjes achter verlaagde plafonds of zelfs in de vuilcontainer. “Ik noem dat vaak de tijd van vlak en strak”, zegt Ger Waanders. De 60-jarige Leidschendammer werkt al zowat zijn hele leven als restauratiestukadoos en is bepaald geen onbekende op het Koningin Emmaplein. Een klant waar hij al een jaar of vijftien voor werkt, heeft verschillende panden op het plein, en in het merendeel daarvan heeft de ervaren stukadoos het nodige restauratiewerk verricht. Zijn meest recente klus voor de vertrouwde opdrachtgever bleek zo omvangrijk dat Ger Waanders de hulp inriep van collega-restauratiestukadoos Hans Schuller en diens zoon Michael. In het vijf lagen tellende woonhuis was namelijk vrijwel niets meer van het originele stucwerk te vinden, het moest dus vanaf nul opnieuw worden opgebouwd. Gelukkig had Ger Waanders een aantal jaren terug in het naastgelegen pand het lijstwerk en de ornamenten gerestaureerd. Aangezien de woning er net zo moest komen uit te zien, kon alles gekopieerd worden. Kopiëren is makkelijker gezegd dan gedaan, zo legt Ger Waanders uit. “Deze panden zijn in 1890 gebouwd dus de maten van de kamers zijn niet exact hetzelfde. Dat betekent dat de verhoudin-

In de tweede helft van de vorige eeuw werden dit soort plafonds verstopt of zelfs gesloopt. Een tragische episode uit de bouwgeschiedenis, maar gelukkig zijn er nog vaklieden die dergelijke parels kunnen terugbrengen.

gen niet precies overeen komen. Een exacte kopie van een plafond maken kan dan niet maar we konden de lijsten van hiernaast wel als uitgangspunt gebruiken. Dat is het een kwestie van een beetje oprekken of inkorten als dat nodig was.”

Puzzelen in het souterrain

Er zit een enorme variatie aan lijstwerk en ornamenten in de woning. Het pand telt een heleboel kamers, en vrijwel allemaal hebben ze een ander karakter. Dat maakte het werk voor de drie restauratiestukadoos erg afwisselend op. En uitdagend. In het souterrain bijvoorbeeld hebben de stukadoos een cassetteplafond gemaakt. “Het lijkt in niets op wat je verder in de

woning ziet maar het is wel degelijk origineel”, zegt Hans Schuller. Wel was het vroeger een veel kleiner plafond, want wat nu één grote ruimte is, bestond voorheen uit drie kamers. Die aan de tuinzijde bevatte het originele cassetteplafond. Dat was bijna vierkant, met in het midden een afwijkend langwerpig vak. Dat plafond is gekopieerd naar de rest van het souterrain, aangepast aan de maten van die ruimte. Het is dus allemaal iets langgerechter geworden, ook het middenstuk. “We hebben de trukendoos er helemaal voor moeten opentrekken”, zegt Michael Schuller. “De maten hadden we op de grond bepaald, rekening houdend met de lichtpunten, want die moesten steeds in het

midden komen. Vervolgens hebben we de kroonlijsten in het werk getrokken. De cassettes en de lijstjes hebben we allemaal van tevoren gegoten en op de tafel gemaakt, gezaagd en geplakt en daarna alles op het plafond bevestigd.”

Zwaargewichten aan het plafond

Net als voor de overige plafonds in de woning is de ondergrond van het cassetteplafond een gipsplaatplafond dat door de aannemer is gemonteerd en uitgevlakt. Razend enthousiast waren de stukadoos er niet over. “Het was niet erg vlak”, zegt Hans Schuller. “We hadden het liever zelf gedaan, dan weet je dat het zo vlak is als je het hebben wilt.” In één kamer hebben de stukadoos

Trekken, gieten, zagen, passen, meten; de deurnormanten waren een soort puzzel, opgebouwd uit zeven apart gemaakte onderdelen.

het gipsplatenplafond deels verwijderd en opnieuw gemaakt. Dat had niets met de vlakheid te maken maar met de stevigheid. “Ger Waanders: “Daar moesten zware ornamenten komen en we durfden dat niet aan met het plafond dat de aannemer had gemaakt. Dus hebben we het zelf versterkt”. De ornamentenplafonds wegen inderdaad behoorlijk wat, in sommige kamers zit er wel zo'n 900 kilo gips op. Waar mogelijk hebben de stukadoors geprobeerd het gewicht zo beperkt mogelijk te maken. Bijvoorbeeld door met metalstud en gipsplaat holle kooflijsten te maken. “Eigenlijk is dat niets anders dan wat ze vroeger deden met hout en riet”, zegt Ger Waanders.

De eerste indruk moet goed zijn

Overal in de woning is prachtig stucwerk te zien maar zoals te verwachten bevindt het mooiste zich op de bel-etage. De plafonds in de kamers en suite zijn uitermate rijk geornamenteerd met een enorme hoeveelheid perklijsten, kroonlijsten en kooflijsten en zeer indrukwekkende ornamenten. Alles is gemaakt naar voorbeeld van het buurpand, met behulp van mallen en contramallen, deels gegoten, deels op de bank getrokken en deels in het werk getrokken. De scheidingswand is met hout betimmerd. Op de inwendige hoeken zijn acanthusbladeren geplaatst.

Bij binnenkomst kun je direct zien wat dit pand je te bieden heeft, een reusachtige variatie aan decoratief stucwerk.

Geschroefd en gelijmd, dus dat zit wel vast

“Die zijn van gips”, zegt Ger Waanders. “We hebben ze geschroefd en gelijmd dus dat zit wel vast.” In de serre is het stucwerk wat rustiger gehouden, maar in de gang en de entreehal hebben J.C. van Wijk in het verleden en de stukadoors nu flink uitgepakt. In het stucwerk op de wanden van de entreehal zijn voegen ingefreesd, als verbinding met het metselwerk buiten. Het bovenste deel van de wanden is met lijsten onderverdeeld in vakken. Ook het plafond is in vakken opgedeeld met een driedelig rond ornament in het midden.

Als een slang van gips

Hal en gang zijn verbonden door een lange toog die de stukadoors van metalstud hebben gemaakt. Net als in de hal zijn op de wanden in de gang vakken gemaakt, maar het plafond is er wat eenvoudiger. Dat wordt goedge maakt door de drie forse en drukke deurnormanten. “Elk ornament bestaat uit zeven delen die we deels hebben gegoten en deels hebben getrokken”, aldus Hans Schuller. Het zijn ook weer kopieën van de burens. En hoewel de deurnormanten bepaald niet onopvallend zijn, worden ze in de schaduw gesteld door de trap. Ooit had de originele trap plaats gemaakt voor een stalen model maar dat onrecht moest ongedaan worden gemaakt. Het nieuwe origineel slingert zich prachtig breed en lui van het souterrain naar de topetage.

Beetje oprekken, beetje inkorten

Aan de onderzijde hebben de stukadoors hem bekleed met stucanet en uitgevlakt met een forse hoeveelheid gips. “Er zijn wel 10 balen in gegaan, inclusief het lijstwerk”, zegt Michael Schuller. Doordat de trap tordeert was het nog een hele toer om dat lijstwerk netjes op de onderzijde van de trap te krijgen. De stukadoors hebben de trapboom gebruikt als geleider.

Dankbaar voor een schitterende klus

Op de wanden in het traphuis zijn ook weer vakken gemaakt met lijsten. De verticale lijsten zijn op de bank getrokken en geplakt maar met de horizontale lijsten kon dat niet door de krom-

ming in de wand. “Je krijgt ze nooit vlak op de wand dus die hebben we in het werk getrokken”, legt Ger Waanders uit. De ervaren restauratie-stukadoer kijkt met trots naar het werk in de Rotterdamse woning. Hij heeft al een heleboel fraaie dingen mogen maken in zijn leven maar deze klus staat hoog op de lijst. “Het meest indrukwekkende aan dit werk is de enorme variatie die er inzat. Dat zie je niet vaak. Geweldig dat we dat allemaal hebben mogen terugbrengen. We hebben er met z’n drieën een half jaar werk aan gehad. Zeker in een tijd als deze hebben mensen niet snel meer zoveel over voor zulk stukadoors-werk.”

Het cassetteplafond in het souterrain is een vreemde eend in de bijt.

De wanden, de trap, de toog, het deurornament; het is ronduit indrukwekkend wat stukadoors Ger Waanders, Hans Schuller en Michael Schuller in dit pand hebben mogen maken.